

POEZIJA JE SVE I IZNAD SVEGA

Popratnjak iliti spomenek o poeziji

Razgovarao: Zdravko Seleš, Đurđevac

Hrvatska književnica Božica Jelušić, nakon svojeg pjesničkog nastupa sedamdesetih godina 20.st. i dviju početnih zbirki napisanih na standardu, od sredine osamdesetih izrazitu pozornost, ljubav i prilježnost poklanja kajkavskome jeziku i on postaje jedno od najvažnijih područja njenog stvaralačkog rada, posebice upravo područje kajkavske poezije s kojom je tri desetljeća neprestance zastupljena i zapažena na kajkavskim recitalima, u časopisima te kajkavskim zbirkama *Meštri, meštrije* (1985.), *Jezuši* (1993.), *Noćna steza* (1997.) i *Štorga* (2007.) U međuvremenu se među tridesetak samostalnih naslova našlo još poezije na standardu, ali i putopisa, eseja, likovnih monografija pa i roman, ali je poezija ostala središnjim interesom i načinom izražavanja Božice Jelušić.

Kajkavska je, pak, poezija, bez obzira na to što između štokavske i kajkavske dionice postoje mnogobrojne dotirne točke, otvorila neke nove teme i, na neki način, postala pjesnikinjinim osnovnim/ značajnijim jezikom. Podsjećam da je mnoštvo naših dvojezičnih autora isto tako zavičajnim jezikom, odnosno idiomom propjevalo drugotno, ali su onda najviše domete dosegli baš u jeziku djetinjstva i zavičaja, koji su onda učinili i glavnim jezikom svog umjetničkog izričaja, vrlo ga često bogateći jezičnim utjecajima dijakronijskog, dakle prošlog, povijesnog karaktera, ali i sinkronijskim utjecajima drugih idioma, kao i suvremenih pojava. Božica Jelušić pripremila nam je novu knjigu kajkavskih pjesama *Ftič kesnokrič* s pjesmama nastalim od izlaska prethodne zbirke „Štorga“, pri čemu su mnoge od ovih pjesama već ugledale svjetlo javnosti, objavljene u časopisima i/li recitalnim zbornicima, nakon što ih se moglo čuti s pozornice, tako da se ponovo radi o *activi kajkaviani*, upravo aktivnosti, djelovanju, nazočnosti u kajkavskom javnom prostoru.

U međuvremenu se dogodilo i međunarodno priznanje kajkavskoga književnoga jezika i jezični ISO kôd *Kjv*, tako da naš kajkavski aktivitet dobiva novi smisao i opravdanje. Stoga je razgovor s autoricom svojevrсно „udvojeno esejiziranje“ i ide kao popratnjak (pogovor) njenoj novijoj kajkavskoj zbirci, s kojom započinju IZABRANA DJELA u povodu 65-obljetnice rođenja i 45-obljetnice djelovanja naše književnice.

– Je li Ftič kesnokrič, budući da je iz biobibliografije jasno da niste propjevali kasno, opterećen kasnim godinama, sviješću da su umirovljeničke godine i pjesma drugačije od mladenačkog poleta? Ili; koliko dana u godini osjećate BEZGLASJE, KMIČNOST, kad je „človek brez ideala: zapuščan, odhičen, star“?

Zapravo je „zamka naslova“ uspjela: ne aludira se na nemoć i rezignaciju kasnoga pjeva, već na **neutišanost** jednoga ftiča-kajkaviča, koji će pjevati do zadnjega daha! Buditi pospane duše i razvijati svoje noćne „viže“ na stotinu načina! Naravno da su pjesme kasne zrele dobi drugačije: više mraza, više bjeline, ali zato radost zbog svake pronađene boje, svakog spašenog pupa ili cvijeta! I k tome: ispomažemo se tajnama zanata, napravimo pjesmu takorekuć ni od čega, od jedne iskre, koja se razgori do ugodne vatrice. Što se tiče **odhičenosti**, to se odnosi na naš jalovi, nepravedni i konfuzni javni život, gdje su vrijednosti neprepoznate, zanemarene, a prostaštvo, trivijalnost i netalnat uzdignuti u rang nedodirljivih vrijednosti. Ali to je druga, vrlo opširna tema, rekla bih...

– Kako se piše u takvim danima kad „GLUMASTA (JE) NEDJELJA“, za koju ste napisali da ju nemate rada („Nemam rada nedjelju, gda se časi scedaaju...). Tko tu koga vleče (vuče) – „Ti vlečeš pero, pero tebe vleče.“?

Pisati nedjeljom, slikati nedjeljom, znači biti svjestan da si na „uvjetnoj slobodi“ i da si jednoj hektičnoj, zloj civilizaciji prodao vrijeme, snagu, vlastitu krv, kao danak imaginarnom napretku. Dakle, budući da su pisci i svi stvaratelji nekakvi smiješni hobisti, trebalo bi izmisliti vrijeme u kojemu se mogu baviti poslom koji najbolje umiju. Naš Dubravko Ivančan ima pjesmu „Ne sastajmo se draga nedjeljom“ i otprilike izražava to isto, tjeskobno i nelagodno stanje osobe koja se ne može ušuškati i skrasiti u malograđansku idilu, već vuče svoje strepnje kroz sve kalendarske dane i situacije. U tom smislu, dakle, potporu tražimo u „drugom ja“, paralelnom JA - treniranom stvaratelju nezavisnom od okolnosti, kojega njegovo pero vuče naprijed - uvijek u neizvjesnu avanturu novoga djela i nove pjesme.

– Kamo bježite od PREŠTRIFLJENOSTi, ZAKUZMANOSTi, kad „preveč je toga, bogek moj ... za jednu dušu splašenu“? Na DRAVSKE SPRUDE, PREMA MURI ili na bilogorske obronke, gdje je MESEC NAD BILOGOROM ili u svoj stari dvor Barnagor, u kojemu su „v knjigama črknje, slova, kotrigi / a vani zgorec, ftiči, modrina“, baš kao i u pjesmi STARI DVOR, PRVI DEN PROTULETJA u kojoj se radi o senci Ksavera Šandor Gjalskog?

Ljudski su odnosi preštrifljeni i zakuzmani (idu preko ruba i sve je prigorjelo, kao u staroj posudi): svega je previše, prekomjerje, nedostatak mjere i distance. Medijski prostor zaista je nesavladiv, bombardiranje čula neprestano, usplahirenost, nervoza, rastrojenost. Udari kiča, diverzije protiv dobrog ukusa, neukost i razbujali egoizmi ljudi koji su se domogli ulaza u javni život. Što je sve nestalo? Etikecija, uglađenost, obazrivost i umjerenost. Nestali su lijepi građanski običaji, dobar odgoj, obiteljske tradicije. Sva ta kaotičnost stvara nemjerljivu štetu u životu običnog čovjeka, a posebice pak stvaratelja. Čovjek nema utočišta, živi na vjetrometini, izudaran bičem po nožnim listovima, tjeran u uzaludnu trku. Posve je prirodno vratiti se prirodi! Tek sada ta ideja ubogog Rousseaua dobiva na pravoj vrijednosti. Imati vrt, šumu, livadu, trsje, komadić dravskoga spruda, poznavati ptice, prijateljevati s biljkama i drvećem, to su potpuno druge i drugačije stvari,

nego očajavati u opskurnoj atmosferi krčme i ulice, upijajući negativnu energiju i šireći defetizam, a sve u „duhu vremena“. Ja imam takva utočišta i često im posvećujem pjesme i zapise, vjerujući u njihovo homeopatsko djelovanje, u interakciju između bića i okoliša. To je dio moje životne filozofije, također i utjecaja mojih velikih uzora, među kojima prednjači četverolist Tolstoj, Thoreau, Hamvas i Tournier.

– Priroda ja medij u kojemu se dobro osjećate, ona vas puni energijama i to joj godinama vraćate kao ekološki aktivist, odnosno predvodnica ekološkog pokreta u, recimo to tako, dravskoj Hrvatskoj. Jeste li još uvijek u jedankom dosluhu s njome, šapće li vam drievero kao u pjesmi DRIEVOZOV I OTPUŠČANJE, odnosno hoće li FTIČI uistinu biti ZANAVEK nadahnuće?

Djelomice sam odgovorila. Aktivno zalaganje za okoliš, da tako poantiram, dio je zavičajnoga duga. Toliko barem dugujemo kraju koji nas je oblikovao i odgojio, koji je stvorio zakrilje gdje naše biće može cvjetati i donijeti plodove. Svaki kilometar spašenog i oplemenjenog prostora nije nam samo na čast, već predstavlja dio otplate, veoma malen, za ono što smo već dobili i što trošimo svakodnevno. Dakako, ljepota je tu bonus, ona osokoljuje i osvjetljuje, profinjuje naš život do najsuptilnijih istančanosti. Zato je priroda magistra bez premca, kojoj se klanjamo, uzimajući od nje mjeru sklada, mjeru istinske veličine.

– *Mislim da su vam pjesme ranije bile manje proustovske. Danas u nizu pjesama vidim tu potragu za izgubljenim vremenima, za djetinjstvom i jezikom djetinjstva, za davnim senzacijama. Čini se da ne želite pristati na to da je „v prah (je) otišla starina“, ali svejedno nisam siguran koliko je stvarnosti i sadašnjosti, a koliko mašte i prošlosti u, recimo, HIŽICI PLAVI, na starini? Je li, isto tako lijepa, ali tragična POD GOLOBINJAKOM, DOMA, svojim završnim pitanjem: „Gdo čuje rieči zgubljene? Gdo ima moje golobe?“, bliže istini?*

Idealizacija je nužni dio stvaralačkog procesa. Mi idealiziramo objekt svoje sanjarije, platonovski ga uljepšavamo, dajemo mu ono što je u nama najbolje i najistinitije. „Plava hižica“ je izmišljena, viđena na nekom napuštenom majuru u Pridravlju. U pjesmi ponovo izronjena i spašena, kao pohvala graditeljskoj ruci i životu onih seljaka, naših predaka, za koje Webster veli da su „tvorci civilizacije“. Iz daljine (prema Bachelardu) kad gledamo kroz memorijski „teleskop“, vidimo isto što i u svemiru: tajne, fascinacije, zvjezdanost. S druge strane, „golobinjak“ je stvaran, premda srušen, na mjestu moje rodne kuće na Gredi u Pitomači. Ti draguljni golubi, dani djetinjstva, snovi o pjesmama i daljinama zauvijek su odletjeli...Kako bi rekla S. Plath „čak niti u Zen nebesima mi se nećemo sresti“. Pa onda, barem ta nostalgična posveta vrijedi.

– *Igrate s riječima, žonglirate njima! U ciklusu LARFE – MUŽIKA ZA LARFE, TANEC ZATRAJANEC, RASIP-PISAR – baš ste naglasili tu jezičnu razigranost/ zaigranost. U pjesmi VLEČUĆI PERO spominjete hiži Rieči (z velikim R!), a u pjesmi ZDIGNI ME dajete joj krila: „Zdigni me ftica poleteča / Ti stihotvorna Rieč domača, /V kojoj se cela moja duša, / K zviranjku vesmirskog mira vrača.“ Što/kaj vam je kajkavska riječ – igračka ili svetinja?*

Jedno i drugo. Primjena načela po Valéryju: „Ja sam ono što mogu!“. Nakon mnogo godina, nemjerljivog broja sati, čovjek razvije jednu snagu, koju voli i želi iskušavati. Ja

cijenim riječi po potencijalnosti, oblikovateljskoj snazi, po onome što u sebi nose. Opet jedan Francuz, René Char, veli da su riječi „klas od dinamita“ i takve ja nalazim u oba svoja jezika i izričaja: kajkavskom i štokavskom. Kad osjetim tu „stvaralačku struju“, zvuk Izvora, spontano nađem habitus svojoj pjesmi. Na kom jeziku prvi stih potekne, na tom pjesmu i završim. Sramotno je za potrebe nekakvih parada i festivala „prevoditi“ štokavske pjesme u kajkavske i obratno, samo da bi sudjelovao, a ne drži te koncentracija ni inspiracija! Ljudi to rade, znam pouzdano... Ali oni nisu od moje vrste i neću na njih gubiti ni vrijeme ni energiju.

Vjerujete u riječi. Kajkavske i uopće. Tražite snažne riječi, tražite im slaganje u smislu i u rimi. Život teče, borimo se s njim, GRUNTANJE NA POCEKU ponekad nam donese nekakve zaključke, ali kao da od svih fenomena života, koje, kao što sam već rekao, proustovski pokušavate zadržati/ vratiti u život, i vi, kao i on, vjerujete više u riječ, tražite „Tu Rieč koja vužge lomaču na duši.“ Može li „osveta roke koja bo vmrla“, kako je to rekla Szymborska u pjesmi „Radost pisanja“, zaustaviti propadanje, prizvati i sačuvati okuse, mirise, ali i titraje i potrebe duše? Jednostavno, je li poezija iznad svega?

Poezija je sve i iznad svega. Vrh govora, pjena na valu, sukus. Najuniverzalniji jezik, naj snažniji ključ. Nema tajne koju ne otkriva, čuvstva koja ne sadrži, raspoloženja koja ne može obuhvatiti i pokriti. Njena je energija baš ta vatra, oganj, element podjednako tvorački i razarajući. Osvjetljava i sažije, grije i sije pustoš. Ritam prašumskih bubnjeva i vibracija elektronike, sve je u njoj. Trajnožareća je, pa će se tek vidjeti što sve ona može u vremenima koja dolaze, ako ljudi sačuvaju povjerenje u Riječ, a što se nadam da hoće, usprkos kaosu i svemu ostalom. „Ma kako mala, pjesma spašava“, da završim patetično, starinski, iz uvjerenja i potrebe za takvom istinom.

Rujna, 2015.

(Razgovor s Božicom Jelušić kao pogovor zbirci *Ftič kesnokrič*, u: Izabrana djela Božice Jelušić, knj. 1. Nakladnička kuća Tonimir, Varaždinske Toplice, 2016.)